

 BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA

ANY VII

DESEMBRE

N.º 35

L'ALLEGAT DE LA COMTESA DE FOIX
PERA LA SUCCESSIÓ A LA CORONA D'ARAGÓ

Mateu, comte de Foix, vescomte de Bearn y de Castellbò, se casà ab l'infanta Joana, filla d'en Joan I, rey d'Aragó, en l'any 1392; los dos cònjuges tenien la mateixa edat, o sia disset anys. Lo rey y lo comte de Pallars, apoderat especial de Mateu pera tractar lo dit matrimoni, havien poch temps abans estipulat les condicions contingudes en lo contracte de 23 de Febrer, quals clàusules més importants eren les següents: Joana rebia de son pare com a dot 85,000 florins d'or d'Aragó, pagadors en dos plaços iguals, lo primer dintre'ls vuit mesos del casament que *se celebrarà e s'solemnitzarà en faç d'esgleya*; pera seguretats y paga del dot lo rey faria venda, ab carta de gracia a l'infanta y als seus per preu de la dita quantitat, de la vila, batllia y vegueria de Berga y Bergadà (1); Mateu s'obligava a fer escreix y augment dotal a Joana de 42,500 florins; «item en loch de cambra lo dit comte de Ffoig mantindrà a la dita senyora infanta son stat e sa casa

(1) Los homes de Berga y Bergadà feren homenatge a Jaume Escrivà, procurador de Joana, y als procuradors del rey Joan pera quan fossin absolts del anterior, en 16 Janer 1394 (pergamins del Arxiu de la Corona d'Aragó).

e encara son vestit, arreament e despens della e de tota sa familia despuys que serà en poder del dit Comte segons que del dit comte se pertany com axi sie acostumat en les parts de dellà que los senyors fan lo despens e mantenen lo stat a lurs mullers e ultra açò per extraordinaris e per ferne a ses voluntats donarà lo dit comte de ffoix a la dita senyora infanta cinch milia florins d'or d'arago cascun any durant lo dit matrimoni per los quals V^m florins ell dit comte assignarà e liurarà e entre mans metrà a la dita senyora infanta lo castell et vila de Maseres e altres llocs e rendes tantes que pujen cascun any als dits cinch milia florins»; Joana podia disposar lliurement de 30,000 florins si tenia fills, y de 85,000 en lo cas contrari; Mateu instituiria hereu de sos estats a un dels fills d'aquest matrimoni, y en falta de fills a una de les filles (1).

Quatre anys portava Joana de matrimoni quan morí son pare en 1396 sense fills, y se presentà la qüestió de la successió a la corona. En aquesta època no hi havia legislació fixa sobre aquest punt de dret públich. La pràctica constant donava al rey d'Aragó l'iniciativa sobre la successió y l'exercia ordinariament en son testament; a voltes lo poble o les Corts, disgustats, obligaven al soberà a canviar sa voluntat, y després de la modificació concedien a la disposició testamentaria tot lo respecte propi de la lley. En la familia reyal aragonesa havia quasi sempre imperat lo criteri de l'exclusió de les dònes; los últims testaments de Jaume I y Pere IV d'Aragó y de Frederich II de Sicilia eren d'exclusió; més los de Jaume III de Mallorca, Frederich III de Sicilia y Ramon Berenguer IV de Provença admetien la linia femenina.

No's coneix lo text del testament de Joan I, més en Pròsper de Bofarull assegura que fou otorgat disposant que, faltant fills, succeís a la corona'l seu germà Martí, quedant excluides les dues filles Joana, comtesa de Foix, y Violant, després duquesa d'Anjou.

No obstant, aquesta disposició testamentaria tenia

(1) Arxiu de la Corona d'Aragó, reg. 2,028.

poca importància: la successió venia ja establerta per l'últim testament de Pere IV, qui ordenava que en cas de morir son hereu Joan sense descendents masculins passés la corona a Martí, ab exclusió de les dònes.

Més la casa de Foix mantenia viu lo record dels projectes del famós comte Gastó *Febus*, qui somniava la formació d'un poderós estat pirenench ab territoris de les dues vessants; los drets discutibles de la comtesa Joana a la corona aragonesa donaren ocasió per intentar la realització d'aquell somni. Ni Mateu ni Joana, joves de vintiún anys, podien madurar qüestions tant series: eren Geralda de Navalles, senyora de notables qualitats, mare de Mateu, y sos concellers, los directors de la tramoya. Abans de la mort de Joan I, dos senyors catalans havien sigut los millors concellers de Geralda, y eren Roger de Besora y lo comte Huch de Pallars; en 1396, al iniciarse les reclamacions de la comtesa de Foix, Roger de Besora ja havia mort y lo comte de Pallars va interrompre sa amistat ab aquella cort.

Joana fundava sa reclamació en anteriors exemples de successió femenina ab preferència a la masculina lateral, y invocava'l contracte de matrimoni de sos pares Joan y Matha d'Armagnac, en qual ocasió Pere IV disposà que les filles d'aquells, a falta de descendència masculina, tindrien dret o facultat de regnar.

La cort de Foix-Bearn formà alguns allegats o memorials dels drets de la comtesa Joana pera demanar lo regne d'Aragó, ducat de Girona, *comtat* de Cervera y los béns de sa mare.

Havem trobat un d'aqueixos documents històrics en llengua bearnesa, copiat en la collecció Doat de la Biblioteca Nacional de París, volum 163; y creyentlo inèdit passem a publicar-lo:

«Seguense las causas que la Senhore infante Done Joanne Daragon, primogenite enten Domandar en lo Royaume Daragon las quals dits et aferme que s'apertienin segon dret de nature Divinau canonic et civil.

»Prumerament enten a demandar toute la terre, dot et maridatge que la tres puxante done Madone Matha d'Armanhac Mayre de la ditte senhore, portà au tres puxant noble seignor Joan Darago ala doncs Duc de Girone payre de la ditte seinhore infante.

»Item plus demande et dits que aluy s'aperthiey lo Ducat de Girone, lo comtat de Cervere et toutes les austres terres que tenie ni possediue quoad se fe lou dit Matrimoni, abbans que succedís en lo Royaume Daragó.

»Item que per la mort deu Rey en pè Daragó sa enrer de bonne memorie lou dit Joan ala Doncs Duc de Girone son payre succedí en lou dit Royaume Daragon aluy appertenen tant de dret de nature, dret escriut ou no escriut et dret testamentari lo qual Realme tienco et possedi aux termis de sa vite pacifique-mens et quietemens chens nulle contradiction.

»Item plus dits la ditte senhore que es filhe legitime naturau deudit Rey enJoan Darago darremens deffunt au quoad la ditte seinhore deu succedir en lou dit Reyaume et Ducat et totes austres terres et dominatios que tienco ni possedi per lous termis de sa vite ni tenir ni possedir aluy s'appertiene ni appartenir pode ni deve, perque la ditte seinhore infante demande, &.

»Item plus dits, que si lo cas endevenie que agos empediment au Royaume Daragon ou en partide dequet, que au ducat de Girone et austres terres que lou dit Duc tiencos abans que fos Rey, que acqueres lo devin estar donades chens nul empachement ni contrastau, tout dret escriut ou no escriut que om poudos au contrari allegar.

»Item plus dits que si en lou dit Royaume les feyt Empachement que en sa legitime, so es la quarte part, no deu estar feyt nul empachement abans acquere lo deu esser donnade chens nulle contradiction, la qual legitime lou dit seignour Rey son payre ni nul autre segons dret divin, canonic, ni civil, ni dret de nature no pot ni deu tore.

»Item plus demande que lo maridatge autreyat et donat per lo seignour Rey son pay a la ditte seinhore entregrement, lo sie pagat que restan quarante quoadte mille floris Daragon.

»Item plus dits que si en nengune maniere ere Empachade en lou dit Reyaume et que no y succedís, que en lo Ducat de Girone et austres terres succedís et plus agos deu Reyaume ensempe ab la ditte terre dessus ditte entro a la valour de trente mille floris darrende, la qual terre et rende dessus ditte pusquen succedir sos Enfans si ni a et si no ni a pusque far a sa Guise et

a sas propis voluntats en son testament de la valour de oeytante cinq mille florís Daragon et lo plus que tornas a la corone.

»Item que si ere dit ni allegat per lo contrari que la terre dessus ditte fos anexat a la corone et que per estil de pays no se pousque partir de la corone que en aquet cas en autre locq et pays daquere lou fos bailhat a la valour et rende de la terre dessus ditte.

»Item que si ere dit que si no si trobave terre que valous acquere terre dessus ditte que lo fos fornit Rendes en austres locqs que montas atant de Rende com dessus es dit.

»Item plus demande la ditte senhore tant per la honor de la corone, a la qual a renontiar et tant per lo dret de sa legitime aluy appertenent, tant per tous austres drets aluy appertenents vol et demande que lo sie bailhade la somme de tres cens mille florís.

»Per que la ditte senhore infante Done Joanne Daragon pregue caraments et affectuosaments a vous Mossur lo comte de Foix mon fray et a Madone la comtesse ma sor, et a vostre honorable cosselh, que vous plasie en dret aquest feyt et las causes dessus dites me vulhats acosselhar et bon cosselh donnar et enqueres aiustar ou mermar, corregir et enmendar com vos sera vist fasedor.»

Aquest document, que en 1666 era conservat original en lo castell de Pau (segons advertencia de Doat), sembla ser una renovació o modificació del primer allegat presentat a Çaragoça pel bisbe d'Oloron y a Barcelona pel de Pamiers quan la mort de Joan I en 1396. Son darrer paragraf indica que Joana era ja viuda y que tractava de reclamar novament al rey Martí, desenganyada d'obtenir la corona, pera arreplegar al menys los béns de la mare y lo patrimoni particular del pare.

Mateu havia mort lo 5 d'Agost de 1398 sense fills, y tots los estats de la casa de Foix-Bearn passaren a sa germana Isabel, esposa d'Archambal de Grailly.

Lo document que havem donat a llum correspon, donchs, al temps de la comtesa Isabel, o sia entre 1398 y 1407, any de la mort de Joana d'Aragó.

És explicada per tots los historiaires catalans l'invasió feta en 1396 pel comte Mateu al reclamar la corona, y

com fou processat y condemnat a perdre lo vescomtat de Castellbò y demés possessions catalanes.

En 1400 lo rey Martí retornà a la casa de Foix lo dit vescomtat, més se reservà Castellví de Rosanes y Martorell. Lo comte demanà en 1408 aquestes possessions, més lo rey no accedí; en 1410 nova petició a les Corts, també denegada. Llavors, davant l'interregne y compromís de Casp, lo comte Joan de Foix, fill d'Isabel, obtingué de Violant de Bar, viuda del rey Joan I d'Aragó, una promesa, en forma d'escriptura de conveni, de fer restituir al comte la baronia de Castellvell, Martorell y Castellbisbal, en lo cas de que la sentència de Casp sia favorable a sos descendents (1).

Com no fou proclamat rey en Lluís, duch de Calabria, nét de Violant de Bar, no hi hagué lloch al compliment de dit conveni.

En quan a Joana, comtesa viuda de Foix, encara la trobem a Bearn en 1403, segons un document fet en lo convent de frares menors de Morlàas lo 8 de Novembre (2). Morí a Valencia'l 21 de Març 1407, essent son marmessor Garcia de la Rague (3).

JOAQUIM MIRET SANS

(1) Aquest document és de 20 de Janer 1412, y es conserva en los *Archives Nationales de Paris*, carton J. 880. Tractava, ademés, aquet conveni, de l'entrega dels estats de la casa de Luna a la de Foix. Son dret se fundava en lo testament de Lop, primer comte de Luna, del any 1358; instituía hereva universal a sa filla Maria (que 14 anys més tart se casà ab l'infant Martí), ab condició de que si moria sense descendencia masculina passarien los estats de Luna al vescomte de Castellbò, nebot del testador. Maria de Luna morí en 1407, y son fill Martí, rey de Sicilia, morí també dos anys després sense successió legitima, deixant per llegat lo comtat de Luna a son fill natural. Lo comte de Foix, successor dels vescomtes de Castellbò, tenia, per lo tant, dret al referit comtat aragonès. (Biblioteca de l'Academia de l'Historia, manuscrits C. 148.)

(2) Arxiu de Pau, serie E. 423. D'aquest pergami penja'l segell de Joana, de cera verda, rodó de 40 mil.; l'inscripció, destruïda; escut partit, ab les armes de Bearn, Foix y Aragó.

(3) Arxiu de Pau, E. 420. Transacció entre Archambal, comte de Foix y Garcia de la Rague, executor testamentari de Joana d'Aragó.

CATALECH ESPELEOLOGICH

DE CATALUNYA (1)

(Acabament)

CONCA DE TREMP

Aramunt. 265)—COVA DEL BOU MORT.—En la vessant meridional de la montanya del meteix nom. Dins d'ella se formen, segons diuen, grans masses de gel de l'aigua que brolla per tots costats.

ITINER. Camins vehinals; a uns 10 kilòmetres de Tremp.—TER. G. Calices cretàcees.—BIBLI. Madoz, Puig y Larraz.

Llimiana. 266)—COVA DEL MONTSECH.—Se troba en el marge esquerra del Noguera Pallaresa y se fica sota Montsech de Llimiana més de mitja hora. Té moltes estalagmites y ofereix, com el *Forat del Orb*, la particularitat de que quan fa llevant surt per la seva boca un doll d'aigua de més de tres moles.

ITINER. Camins vehinals.—TER. G. Calices cretàcees.—BIBLI. Madoz, Puig y Larraz.

267)—COVA DE LES GRALLES.—Té una entrada espayosa y és coneguda en el país per haverse cregut trobar or en unes arenisques plenes de mica que hi ha en son interior.

TER. G. Calices senonenses.—BIBLI. Vidal, *Lérida: Bol. de la Com. del Mapa geol.*; Puig y Larraz.—EXPLORACIÓ. Vidal.

PALLARS

Escaló. 268)—COVA DE LA VERGE DE LA ROCA.—Ermita

(1) LO CENTRE EXCURSIONISTA agrahirà moltíssim que tots los socis que tinguen notícies de coves y avenchs, no incloses en aquet Catalech, se dignin enviarles per completar-lo, com també si hi hà alguna nota equivocada que merceixi l'esmena.

construïda en l'interior d'una caverna, a un quart d'hora al E. del lloch d'Escart.

ITINER. Camins vehinals.—TER. G. Calices cambrianes.—BIBLI. Madoz, Puig y Larraz.

Estahon. 269)—TABACH DEL PUIG.—Cova situada al O. del lloch d'Ainet de Cardós, en la montanya del mateix nom.

TER. G. Idem.—BIBLI. Idem.

Esterri de Cardós. 270)—NIU D'ENCANTADES.—Està situada en la vall de Cardós, a la mà esquerra.

TER. G. Calices cambrianes.—BIBLI. Verdaguer, *L'Excursion.*, 1884; Puig y Larraz.

Montiberri. 271)—LA COVA.—No tinc cap dato referent a n'ella.

Gurp. 272)—COVA DE GENERA.—Té uns 30 metres de fondària. La tradició diu que en aquesta cova may s'hi ha acabat la cristiandat. Era habitada fins fa poch. Vora la meitat del seu recinte hi hà un petit pou quasi ple d'òssos de persona. El Dr. Antoni Mir, metge de Tarragona, se n'emportà un crani notable.

BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista.*

SEU D'URGELL

Montanisell. 273)—CAVERNA DE BULURMINI O COVA DE SANTA FE.—Vora Cellent. Es molt extensa y fonda, y en son interior hi hà un gran nombre de concrecions calices.

ITINER. Camins de ferradura.—TER. G. Calices infra-cretàcees.—BIBLI. Madoz, *Dic. geogr.*; Puig y Larraz.

Tolriu. 274)—COVA DE BORGUNYÁ.—Al peu de la montanya y vora'l poble de Bar. Es molt extensa, ab varies ramificacions, y diuen que en l'interior s'hi sent una

gran remor produïda per la caiguda de l'aigua del sostre y parets.

ITINER. A 5 kilòmetres de Bellver.—TER. G. Calices devonians.—BIBLI. Miñano, *Dic. geogr.*; Puig y Larraz.

Tuixent. 275)—COVA DE TUIXENT. En la serra de Cadí, vora'l camí de Jora a Tuixent. És bastant espayosa y sembla haver estat habitada en èpoques passades.

ITINER. Camins vehinals.—TER. G. Calices cretàcees.—BIBLI. Saint-Saud, *An. de l'Assoc. d'Excur. catal.*, 1881; Puig y Larraz.

VALL D'ARAN

276)—EMBUT DEL JUEU.—Avench en que's precipita'l riu Jueu, que, després d'haver recorregut 1 kilòmetre sota terra, apareix en la *Gola del Jueu*.

TER. G. Calices silúriques.—BIBLI. Reig, *El Valle de Arán*.

277)—TROUGH DEL TORO.—Aquest avench pertany actualment al Aragó; però'l cito perquè en ell s'engoleïxen les aigües del macís d'Aneto, que en lloch d'anar a augmentar les del Ribagorçana y Essera, conforme exigeïxen les formes del terreno, atravessen soterraniament la serrallada que serveix de límit entre la Vall d'Arán y la Ribagorça y apareïxen en la *Gola del Jueu*, després d'un recorregut soterrani de 4 kilòmetres ab la perdua d'un nivell de 600 metres. No's té cap dupte de la veritat de semblant fet, per quant s'ha observat que quan hi ha tempestats en la Maladetta, creix el riu Jueu encara que hi hagi sequetat en la Vall d'Arán, y que les arenes, pedres y restos que arrastren les aigües coincideïxen perfectament ab les del torrent dels Aigualais que's precipita en el *Trou del Toro*.

TER. G. Calices silúriques (?)—BIBLI. Reig, *El Valle de Arán*.

278)—El riu *Malo* se fon, en part, en una caverna en la qual s'hi ficà, uns quants anys enrera, un home de Tudós mogut per la curiositat; y seguint un corredor estret

trobà tres avenchs; després li faltà la llum y se perdé, no logrant sortir fins al cap de 24 hores.

TER. G. Idem.—BIBLI. Idem.

Bausen. 279)—COVA DEL POBOSTÁ, COVA DE LA FONT DELS MENESES.—Caverna natural de la qual surt molta aigua saturada de sals de ferro. Està a dues hores del poble.

ITINER. Camins de ferradura.—TER. G. Calices cambrianes.—BIBLI. Aldana, *Rev. minera*, II; Puig y Larraz.—EXPL. Aldona.

SEGONA PART

FENOMENS HIDROLÒGICHS (1)

I

LLOCHS HONT SE FONEN LES AIGUES

Aiguafreda. 280)—LA BANCÓ O ABENCÓ.—Vora dit poble se fonen les aigües de la riera de la Bancó, anant a sortir a Bigues.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Centelles.

Bofia. 281)—En la montanya de Guixés hi hà un gran dipòsit natural de neus, en qual fons hi ha un forat obert en la roca per hont se fon l'aigua.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Solsona.

(1) En aquesta segona part de nostre Catàlech no seguirem l'agrupació per comarques. A indicació del Sr. Pere Alsius, de Banyoles, hauriem seguit l'agrupació per conques hidrogràfiques, però'l poch nombre de datos recullits y enviats m'ha fet desistir.

Castellar del Riu. 282)—En la *Font de Tagart*, situada en los Rasets de Peguera, a 2,000 metres, se fonen les aigües per complert, no sabentse'l punt de sortida. La tradició diu que surten dues hores més avall.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Berga.

Tortosa. 283)—Al *Barranch de Sant Antoni* se fonen les aigües al poch trajecte de sortir.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Tortosa.

II

LLOCHS HONT SE SENT REMOR D'AIGUA SOTA TERRA

Montseny. 284)—Sota'l pich de *Les Agudes*, en la vesant de Sant Marsal, en una *corredera* coneguda per la *Fatxada del Castell*, propietat del comte de Creixell, y vora l'esmentat santuari, hi ha una esquerda en la que's nota perfectament el soroll d'una corrent soterrania. En diferents èpoques ne surten dues o tres moles d'aigua, que torna a desaparèixer abans d'arribar al naixement del Tordera.

Purroy. 285)—A ponent del poble, sota la capella de Santa Agna, situada al cim d'un turó, hi ha'l *forat de Santa Agna*. La tradició diu que s'hi sent remor d'aigua, de manera que l'any passat hi volien fer treballs pera extrèurela.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Berga.

Sant Julià de Ramis. 286)—En la falda de la montanya, del costat de sol ixent, tirant roques sobre'l terror, desde una altura de 4 metres, se sent ressonar com si fos vuit, y posant l'orella a terra se sent correr un regaró d'aigua.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Girona.

Sant Llorenç de la Muga. 287)—Al cim del puig de

Sant Jordi, y al costat de la capella del Sant, se sent, segons se diu, la remor d'un gran torrent; y, segons tradició, un dia's desbordà per un esquey de la penya amenaçant destruir la vila; però's lliurà ab la prometença de complir un altre any la costum de dir una missa a l'esmentada capella.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Lladó.

Sarradell. 288) — CARAU DEL OS O DEL HOME MORT. — A tres quarts del poble hi ha un forat del que'n surt aire y dintre s'hi sent remor d'aigua. La tradició diu que en aquet forat hi caigué una noya que portava caputxa: aquesta se féu en dos troços, y l'un sortí per la font de Sarradell y l'altra per la font de Rivert.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Tremp.

Fontrubí. 289) — Vora les cases del poble hi ha una gran roca en qual interior se sent una remor molt forta que la gent creu és aigua.

III

FONTS INTERMITENTS

Caldes de Montbuy. 290) — LA FONT FALSA. — A mitja montanya del *Favell*, més amunt del *Pasqual*, anant cap a Sant Llorenç. Passa dos o tres anys sense rajar, y devegades al mig del estiu, encara que no haja plogut, treu una mola d'aigua. Aquesta quantitat és variable; l'aigua és molt fresca y sol apareixer tèrbola.

Collbató. 291) — En les *Soleyes* hi han fonts intermitents anomenades *Mentiroses*, que donen, després de moltes plujes, fins a dues moles d'aigua, la qual arrastra restos de pins, sent aixís que no n'hi ha en l'encontrada, y deixa un llot groch per allà hont passa.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Mollet.

Bigues. 292)—**LES BARBOTES.**—Deus d'aigua que brollen de les esquerdes de la roca ab intermitències; algunes vegades l'aigua surt tèrbola. La tradició creu que aquesta aigua ve de llunyes terres.

Espionellà. 293)—La deu d'Espionellà, situada en una gran plana dita *Pla d'en Martis*, està molt temps seca; de vegades s'ha sapigut haver plogut lluny y raja, sortint també peixos y anguiles; al principi l'aigua és tèrbola.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Lladó.

Estopinyà. 294)—**FONT DE MANDRAGOLA.**—Regularment n'ix poca aigua, però quan vol ploure s'avia de manera que n'ix més de dues moles. El color de l'aigua és natural.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Berga.

Gurp. 295)—**FONT DEL MOLÍ.**—Se troba a un quart del poble. Aquesta font augmenta son caudal sense haver plogut en l'encontrada, sobre tot quan fa llevant. L'aigua és clara y fa tosca, arrastrant fulles; la quantitat és d'algunes moles.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Tremp.

Monistrol de Montserrat. 296)—Hi ha un forat que, com més sequedat hi ha, més augmenta de caudal. Açò és senyal de que plourà aviat.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Mollet.

Navés. 297)—**RABEIX DEL CAVALL.**—Quan plou en el poble de Canalda, que està situat a tres hores, al altre costat de montanya, d'aixuta que era la font augmenta fins a dues moles. La tradició conta que, haventli caigut a un pastor l'*escudella* en la *Bofia* (a 6 hores), sorti en lo *Rebeix del Cavall*. El color de l'aigua és natural.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Solsona.

Lo Prissat. 298)—**FONT DE LA BADELLA.**—Al peu del

riu Llobregat, en la vora del congost de la *Garganta*. Aumenta de caudal, encara que no molt sovint, essent natural el color de l'aigua.

TER. G. Cretaci sup.—BIBLI. Thos y Codina, *El agua en la tierra; Interr. del Centre Excur.* Delegat de Berga.

Ribert. 299)—FONT DE RIBERT.

Sarradell. 300)—FONT DE SARRADELL.—Aquestes dues fonts presenten els mateixos fenòmens que la de Gurp.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Tremp.

Tarrassa. 301)—CAUS DEL GUITART.—Se troben en l'origen del torrent anomenat *La Xuriguera* y al peu de la montanya de *Can Ubach*. Són uns forats oberts en la roca pels quals surt l'aigua a llargues y desiguals èpoques de temps. Després d'estar sechs per espay de molts mesos, y devegades anys, de sopte se sent una remor confosa que va creixent y acostantse poch a poch, sortint a la fi ab gran furia un doll abundantíssim d'aigua acompañada de palets. L'aigua que surt és rogenca y abunda en sals calices; la gent del país diu que ve dels Pireneus. Després d'alguns mesos de brollar, de sopte s'estronca, quedant lo terreno completament sech per un espay de temps que guarda relació ab les plujes.

ITINER. Tarrassa; riera de Gayà.—BIBLI. Cadevall, *Flora del Vallès. Bol. de la Real Acad. de Cien. de Barcelona*, 1894.

Torrelles de Foix. 302)—LES DOUS.

TER. G. Triàsich.—BIBLI. Thos y Codina, *El agua en la tierra.*

Tortosa. 303)—BUFADORS DE LLORET.—Quan fa'l llevant fort surt gran quantitat d'aigua, fins al punt de formar el riu *Barrach*, que recorra un trajecte de 3 hores abans d'arribar al Ebre.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Tortosa.

Valldau. 304)—FONT DE SANT BARTOMEU.—Prop de *cal Gori y Hostal de Sant Bartomeu*. Del fons de la terra dona pas a tal abundància d'aigua que sembla un riu. La tradició diu que aquestes aigües venen del Pireneu.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Berga.

IV

FONTS QUE ARRASTREN FULLES QUE NO SÓN DE L'ENCONTRADA

Cistella. 305)—FONT DE LA BARROTADA.—Hi han vist sortir fulles de faig.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Figueres.

Rocacorva. 306)—Al peu de l'ermita hi ha una font de la qual surten fulles que no són del país. La gent diu que venen de Mallorca, com l'aigua.

BIBLI. *Interr. del Centre Excur.* Delegat de Gerona.

APENDIX ⁽¹⁾

Santa Maria de Mirallés. 307)—COVA DE FRANSOLA.—Descoberta l'any 1894 per mossèn Joan Segura y mossèn Esteve Puig, els quals hi trobaren restos de ceràmica primitiva.

TER. G. Calices cretàcees.—BIBLI. *But. del Cent. Excur.*, any IV.; Puig y Larraz.

Sant Miquel de Culera. 308)—COVA DEL MANE.—En la montanya de *Coma d'Infern*.

(1) Posteriorment a l'agrupació de les coves, avenchs y fenòmens hidrològichs, havem rebut o trobat més notes, que incloem en aquest *Apèndix* sense agrupació de cap mena.

BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista.*

Avinyonet. 309)—Garriga d'Avinyonet, entre aquesta població y Figueres.

BIBLI. *Idem.*

310)—COVES DE MAGDALENA.—En la montanya de la Mare de Déu de la Salut.

BIBLI. *Idem.*

Rocacorva. 311)—Una cova.

Canalda. 312) En aquet poble hi ha diversos forats de profunditat desconeguda.

BIBLI. *Idem.*

Espluga Llorna. 313)—COVA D'ESPLUGA D'ESCORÁ.—A mitja hora al SE. del poble.

Butner. 314)—BAUMA DELS TERNALS.—En el marge esquerra del riu Aigua de Vall.

Erinyà. 315)—COVA DE LES LLENES.—En el Congost d'Erinyà.

Ossera. 316)—COVA DEL OS.—A mitja hora del poble.

Ildecona. 317)—COVA DEL PUIG.—En un serralet situat a un kilòmetre al SE. de la vila. La seva boca té un metre escàs de diàmetre, y en son interior hi ha una sala gran hon s'hi veuen alguns forats que són entrades de galeries.

BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista.*

318)—COVA DE SANTA MAGDALENA.—A una hora al NO. de la vila. Hi féu vida eremítica D. Romuald Simon de Pallarés en 1702, y hi fundà la capella de Santa Magdalena. L'entrada és espayosa y en son interior s'hi xopluguen molt bé 150 moltons. A mà dreta hi ha diferents sales, en una de les quals brolla una font.

319)—LO AUBELLÓ.—A un quart al S. d'Ulldecona se troba'l xuclador d'aquell nom, format per un pou de 2 metres de diàmetre. No ha pogut sondejar-se. Se creu que comunica ab el Mediterrani, distant uns 10 kilòmetres. Aquesta creencia's funda en que vora'l barri de Sant Pere, terme d'Alcanar, s'ha vist brollar una aigua que tenyia de negre les ones del mar.

BIBLI. *Interr. del Centre Excursionista.*

La Roca del Vallès. 320)—COVA DEL MARXANT.—A tres quarts al S. del poble. Està formada per una sala quasi circular d'uns 5 metres de diàmetre.

321)—COVA FORADADA.—No és més que una gruta, al N. del poble y al peu del castell. Avuy està tapada, però's creu que desde'l castell s'hi baixava per una escala soterrania.

322)—COVA FORADADA.—Al NE. de Séllechs, en la propietat de can Gol. No té importància.

BIBLI. *Idem.*

Orià. 323)—Hi ha una cova que no ha sigut explorada. Se troba a una hora del poble; d'ella surt la *Font de la Serra Jordia*.

Aiguafreda. 324)—FONT DE SANT EMILI.—En la riera del Congost. S'ha observat que queda seca y torna a brollar sense que plogui pels encontorns. Diuen que senyala cambi de temps.

BIBLI. *Idem.*

325)—LES FONTETES DE FONT-MOLSA.—Algunes vegades s'hi han vist fulles d'arbres desconeguts en el país.

BIBLI. *Idem.*

326)—FONT-LLÒBREGA.—En el *Clascar* de Bertí hi ha la font d'aquell nom, de la que's conta lo mateix que l'anterior.

BIBLI. *Idem.*

Centelles. 327)—**LA FONT GROSSA.**—A can Castellà de la Parera. Diuen que arrossega fulles de faig.

BIBLI. Idem.

Valls. 328)—Una cova prop el riu Gayà, segons notícies. Els que hi han entrat diuen que recorregueren set pisos de fondaria.

Vallirana. 329)—**AVENCH DE LA VINYA DEL TITA.**—Té 17 metres de fondaria y és el més fondo que's troba al *Pla d'Ardenya*. Hi baixàrem junt ab en Joseph Mas, trobantlo obstruït.

TER. G. Cretaci.—EXPLO. Font y Sagué y Joseph Mas, en Setembre de 1897.

330)—**AVENCH.**—En el mateix *Pla d'Ardenya*. Té sols 6 metres, estant també obstruït.

TER. G. Idem.—EXPLO. Idem.

Begues. 331)—**AVENCH DE CAN SADURNÍ.**—Forma dues boques de 4 a 5 metres de diàmetre y té 75 metres de profunditat. Son fons forma una ampla cova y està obstruït per les pedres y òssos caiguts de dalt.

TER. G. Idem.—EXPLO. Font y Sagué en Desembre de 1897.

Bigues. 332)—**FORAT DE LA BAGA DE CAN TORRELLA.**—És un avench format per una dislocació de les capes geològiques. Sols pot baixarse fins a 13 metres, donchs està ple de runa. Hi ha una esquerda lateral que ab molts treballs pot seguirse 7 metres.

TER. G. Calça triàsica.—EXPLO. Francisco y Ramon Maspons y Anglasell y N. Font y Sagué, en Juliol de 1897.

333)—**CAU DE LA GUILLA.**—Dalt dels singles de Bertí. Està format per una esquerda de 100 metres, aixamplada per una corrent d'aigua, y al final d'ella's troba un aixamplament de 40 metres, refugi de les rates-pinyades dels encornans. Hi ha gran quantitat de terra coprolítica.

TER. G. Calices numulítics.—EXPLO. Francisco y Anton Maspons y Anglasell, Pere Pagès y N. Font y Sagué, en Juliol de 1897.

CONCLUSIÓ

Per fi havem acabat les notes recullides, y ab elles el *Catàlech Espeleològich de Catalunya*. Estem molt lluny de creure que aquet sia complert, puix sens dubte hi ha moltes més coves y avenchs de que no tenim noticia; però sí que podem dir que és el més complert fins avuy, donchs en Puig y Larraz sols ne cita 164, y nosaltres arribem a 333. Fins ara's pot dir que no havem fet més que pendre nota de lo que hi ha: la feina encara s'ha de fer; ara cal fer la comprovació, com me deya en Denis Puig, verdader introductor d'aquesta ciencia a Catalunya; recorre nostra patria ab el *Catàlech* a la mà, explorar les entranyes de la nostra terra y treure'n totes les ventatges que'ns sia possible pera llum de la ciencia y bé del pròxim.

N. FONT Y SAGUÉ

SECCIÓ OFICIAL

SOCIS ENTRATS DURANT LO PRIMER TRIMESTRE DE 1897

SOCIS RESIDENTS

D. Manuel de los Rios. — D. Joaquim Torres Vidal. — D. Estanislau Segarra Vilalta. — D. Hermenegild Puig y Sais. — D. Joan Balaguer y Fius. — D. Pere Estol. — D. Joan Mateu. — D. Arthur Masrriera y Colomer. — D. Joseph Soler y Palet. — D. Joan Serra y Solé. — D. Joaquim Ribera y Cuadreny. — D. Francisco Llibre.

SOCIS DELEGATS

D. Francisco Montsalvatge, a Olot. — D. Eudalt Jolis y Oliver, Pvre., a Ripoll. — D. Simó Gramunt y Juér, a Tarragona. — D. Joan Valls, a Camarasa. — D. Marcellí Garriga, Pvre., a Sant Joan de Cunilles.

DONATIUS PERA LA BIBLIOTECA

- De D. E. A. Martel: *La rivière souterraine de Bramabiau (Gard)*, 1888-1892. — *Rivière souterraine de Padirac*. — *Sur la température des cavernes*. — *Sur le gouffre du creux de Souci (Puy-de-Dôme)*. — M. Henri Coudreau: *Les levées topographiques sommaires dans les explorations des cavernes*. — *Le tindoul de la Vayssière*. — *La grotte de Saint-Marcel d'Ardèche*. — MM. Cabrisy, Blanc et Petit: *Sous terre, campagne de 1891, 1892, 1893, 1895, 1896*. — *Mitchelstown Cave*. Totes pel propi donador. — *Les gorges et ponts naturels de l'Argens, de la Siagne et du Loup*, per Gabriel Gaupillat. — *En ballon libre!*, pel mateix. — *Traversée du Glacier du Jostedal (Norvège)*, per Mme. Aline Martel. — *Sparte et les gorges du Taygète*, per la mateixa. — *Bulletin trimestriel illustré Club Gèzenal*, deu-xième année, n.º 3, 1.ºr Juillet 1896.
- De D. Sadurní Ginesta Sala: *Murallas de Tarragona*. — *L'École de géographie et la Société de Topographie de France*, per A. Bardoux. — *Fundación del antiguo seminario Conciliar y Universidad de Tarragona*, por el Excmo. Cardenal Cervantes, arzobispo de la misma. — *Memoria sobre la música antigua*, per D. Joseph Ignaci Gual. — *Monografía de la Imagen de Nuestra Señora del Claustro de la Catedral de Solsona*, per D. Jaume Dachs, Pvre. — *La Cartographie militaire*, per J. Boonecque. — *Discurso leído por D. José Ixart en el Ateneo Tarraconense de la clase obrera en 27 Diciembre 1890*. — *Petit traité élémentaire de topographie pratique*, per Z. Hennequin. — *Tres cartes topographiques*.
- De D. Joaquim Cabot: *Discurs presidencial que llegí en lo vuitè Certamen literari d'Olot*, pel donador.
- De D. Alexandre Guichot: *El sábado de Gloria y el Judas en Sevilla*, pel donador.
- De la «Academia Bibliográfico-Mariana» de Lleyda: *Excelencias de la Madre de Dios y de los hombres*. — *Calendario para 1898*.
- Del «Club Alpín Français. Section des Alpes Maritimes»: *Indicateur des services de voitures publiques du département des Alpes Maritimes*.
- Del «Centro de Maestros de Obras de Cataluña»: *Lista de los socios que lo componen en 1897*.
- Del «Consistori dels Jochs Florals»: *Volum de 1897*.

- De la redacció de «L'Atlàntida»: *Carlos I*, comedia original de don Manel Rovira y Serra; *A la voreta del mar*, opereta, per D. Damàs Calvet; *Lo poema del Rose*, per Mistral.
- De «L'Avenç»: *Els Segadors*, cançons populars armonisades per Enric Morera.
- De D. Cels Gomis: *Melodia Cantilène de Saint-George*.
- De D. Joan Cardona: *Deliri de grandeses*, drama de D. Joseph Nogué y Roca.
- De D. Jaume Massó Torrents: *Natura*, poesies pel donador.
- De D. Ramon O'Callaghan, Pvre.: *Los antiguos lectores dominicos del Seminario Conciliar de Tortosa*, folleto pel donador.
- De D. Miquel Cuní y Martorell: *Curació sense medicines*, folleto pel propi donador.

PEL MUSEU Y COLECCIONS

- De D. Pere Vives: Un troç de plat procedent de les ruïnes de Sant Pere de Roda.
- De D. Arthur Osona: Fragment d'una sacra trobada a Sant Miquel d'Engulastés (Andorra).
- De D. Joan Teixidor: Cubos pirites anomenades «pedres de Puigbertí».
- De D. Joan Rosals: Cinch goigs. — Diversos fòssils
- De D. Juan Cardona: Dèu làmines, vistes de varies poblacions de Catalunya. — Colecció de paper sellat desde 1724 al 1896.
- De D. Norbert Font y Sagué: Reproducció d'un amulet trobat a Sant Sadurní de Noya.

CRONICA DEL CENTRE

SESSIONS OFICIALS

JUNTA GENERAL.—El dia 23 va ser convocada la Junta General per procedir a l'elecció de càrrechs de la meitat dels individus que componen la Junta Directiva.

El president, D. Lluís Marià Vidal, ab ben atinades frases, va donar idea de la bona marxa del CENTRE y dels treballs de la Junta Directiva durant l'any 1897. El tesorero, D. Juli Vintró, va llegir el balans anual de comptes, que demostra la normalitat econòmica del CENTRE, y acte seguit es va procedir a l'elecció, que

donà per resultat la constitució de la nova Junta Directiva en la forma següent:

President: D. Lluís Marià Vidal.

Vicepresident: D. Joaquim Cabot y Rovira.

Vocals: D. Joan Cardona y Vert, D. César August Torras, D. Arthur Masriera y Colomer, D. Joseph Galbany y Parladé y D. Pere Pagès y Rueda.

Tresorer: D. Juli Vintró.

Secretari 1.er D. Jaume Massó Torrents.

Id. 2.^{on} D. Jaume Baladia.

SESSIÓ PREPARATORIA.— El dia 17 va haverhi sessió preparatoria per l'excursió a Manresa y al monestir de Sant Benet de Bages, que's va verificar el diumenge vinent.

EXCURSIÓ OFICIAL

EXCURSIÓ A SANT BENET DE BAGES PER MANRESA Y PER CALDES Y SANT FELIU DE CODINES.— Tingué lloch los dies 18 y 19 de Desembre últim, prenenthi part els Srs. Vidal, Pagès, Millet (Tomàs), Torras, Canals, Arrau, Millet (Pere), Sastre y Teixidor, dividintse en dues seccions que per diferent camí devien reunirse a Sant Benet de Bages.

La primera secció, composta dels tres primers excursionistes anomenats, sortí'l diumenge 19, ab el tren de les 5'45 del matí cap a Manresa, sent rebuda a l'estació pels socis delegats D. Olaguer Miró y D. Francisco M. Capella, president aquest de la *Lliga Regional* de Manresa, y acompanyat del vicepresident D. Andreu Pons, del secretari D. Joaquim Thomasa, y dels socis D. Pau Valldeneu, catedràtic de llengua y literatura catalana a l'Institut de Manresa, D. Ignaci Casas, D. Joseph Noguera y D. Arthur Xandri.

Després de desdejunarse a la fonda del Comerç, se dirigiren, a les 9'30, cap a Sant Benet de Bages en carruatges particulars, posanthi cinch quarts d'hora.

Aquestes ruines del cèlebre monestir que's va fundar ja fa nou segles, són veritablement dignes de visitarse, encara que no fos més que per estudiar el claustre, que per una felix casualitat no ha sigut maltractat com el reste del edifici; y diu molt bé en Pi y Margall que hi ha en aquells capitells, toschs emperò interessantíssims per la diversitat de figures que porten y de les escenes que

representen, materia suficient pera recullir gran caudal de datos sobre les costums y l'indumentaria d'aquells temps, podentse dir que l'esculptura venia llavors a suplir en algun modo la falta de la nostra novela de costums.

Retornats a Manresa, foren obsequiats per la *Lliga Regional* ab un excellent dinar a la Fonda del Comerç; y després d'haver pres café al local d'aquella societat, se dirigiren a Casa de la Ciutat, ahont l'illustrat y actiu arxiver del Municipi y de la Seu, don Leonci Soler March, soci delegat del CENTRE, y el sub-arxiver, D. Joaquim Serret, els acompanyaren en la visita al Museu y Biblioteca, mostrantlos hi detalladament el ja nombrós material existent y la ben ordenada disposició dels llibres, mereixent dels visitants entusiastes felicitacions.

Una ràpida visita a la Catedral permeté formarse concisa idea de les preciositats que conté, entre elles el resto del claustre primitiu, que data del segle IX, y unes precioses taules gòtiques.

Conduits els excursionistes a l'estació per sos obsequiosos acompanyants, se reuniren allí ab la segona secció d'expedicionaris, que havien sortit de Barcelona'l dia abans a les 2 y mitja de la tarde, y que pel mal estat dels camins no pogueren arribar a Sant Benet mentres s'hi trobaven els demés companys.

El camí que varen fer hauria resultat molt interessant si el temps hagués afavorit: el tren els conduí a Mollet, y tot seguit a Caldes, hont hi arribaren a les 4 de la tarde, prenent aquí'l cotxe de Sant Feliu de Codines, hont entraren a les 5'10. Posaren a can Roget.

El diumenge sortiren en una tartana a les 6'15 del matí, y passant per Coll de Poses a les 7'15, arribaren a Castelltersol a les 8. Visitada l'iglesia ràpidament, sortien al cap d'un quart d'hora cap a Moyà, arribanthi a les 9'15, y després d' esmorsar a casa en Ramon Ponsa (a) *el Noy*, qui obsequià esplèndidament als viatgers, se dirigiren a les 11, en una altra tartana, a Calders, que atravessaren a les 12, arribant a Sant Benet de Bages a la 1'15. Destinaren cinch quarts d'hora a visitar aquest monastir y a dos quarts de quatre arribaven a Manresa.

Fou en veritat sensible que'l mal temps, que venia sostenintse desde molts dies, no deixés t'reure d'aquesta excursió tot el partit que's podia, ni permetés disfrutarne a tots els que volien pendrehi part, haventhi tant que veure en els punts mencionats. Això, y sobre tot el bon recort que porten els expedicionaris de les atencions rebudes en sa ràpida visita, fa que's proposi'l CENTRE organisar en millor estació una altra excursió destinanthi més d'un dia.

CONFERENCIES Y LECTURES

Divendres dia 3 el soci D. Manel Urgellés va donar lectura d'alguns fragments de la seva obra *Maniàtics*, que té a punt d'estampar. A judicar per la bona mostra que'ns va donar ab los dos escrits *Lo naturalista* y *Lo polítich*, abundaràn en el llibre dots de fina observació y bon estil. Després es va llegir una comunicació del delegat a Vich, lo canonge D. Jaume Collell, donant la descripció d'un dolmen trobat a la Garriga en una finca propietat del Sr. Rosselló.

El dia 16 va conferenciar D. Arthur Masriera y Colomer sobre'l teatre d'Eschyl, sent molt ben rebut pels associats, que feya molts anys que no havien tingut la delectació d'escoltarlo. Va començar donant una lluminosa idea dels orígens del teatre grech, exposant gràficament en la piçarra la seva disposició escènica, el decorat, la distribució y lleys especials per les quals se regien les representacions de les obres dels precursors d'Æschyl, com Epicarmos, Formies, Tespis y Frinicos. Després va explicar la vida militar y literaria del gran tràgich, enumerant totes ses obres, les conservades y les perdudes, detenintse especialment a estudiar el *Prometheu encadenat*. D'aquesta notable obra el Sr. Masriera n'ha fet una traducció directa del grech al català, que aviat veurà la llum, de la qual va tenir l'amabilitat de llegirne algunes escenes, que van ser rebudes, com tot lo demés, ab grans mostres de satisfacció.

El dia 30 el Sr. Font y Sagué, l'atrevit explorador d'avenchs y coves, va llegir un notable treball: *Un descobriment espeleològich, teoria de la font d'Armena a Vallirana*. Els fenòmens hidrològichs que l'havien induit a creure que'l doll de la font d'Armena podia augmentarse, els treballs fets per obtenirlo, els resultats superant tota esperança, van ser clara y magníficament exposats pel nostre actiu consoci. Després va explicar l'emocionant devallada a 75 metres de fondaria, en l'avench de can Subirà, entre Begues y Vallirana, acompanyant la descripció de tots els fonaments científichs y de dibuixos y seccions. En el BUTLLETÍ es publicarà pròximament el treball del Sr. Font, qual lectura va ser rebuda ab notable complacencia per tots els oyents.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

INDEX ALFABETIC DE NOMS PROPIS

(ELS NUMEROS INDIQUEN LES PLANES)

- Abellanes, 270.
Aconcagua, montanya de Chile, 255, 304.
ADELL, Ramon, 208.
Ager, 271.
Agudes, pich de les, 205.
AGUILÓ Y FUSTER, Marian, 177, 279, 299.
Aiguafreda, 314, 321.
Aitona, 112.
Albinyana, 148.
Alentorn, 290.
ALFARAS, Romuald, 207.
Alins, 96.
ALÓS, Lluís F. de, 302.
ALSÍUS, Pere, 87.
Altafulla, 148.
AMADEU, Ramón, 152, 209, 225.
Andorra, Vall de, 224.
Aneto, pich de, 90.
Anglés, 19.
Aniol, Sant, 31, 86, 151.
Aragó, 272.
ARAGÓ, reys de, 305.
Aramunt, 311.
Aramprunyà, castell, 238, 300, 302.
Aran, Vall de, 89, 313.
Ardenya, pla de, 154.
ARENY Y DE CARTELLÀ, Joseph de, 129.
ARENY Y DE PLANDOLIT, Guillem, 131.
Areo, 89, 93, 97.
Argelaguer, 84, 87.
Argentona, 173.
Armena, font de, 154, 328.
ARRAU, Miquel, 117, 326.
Artesa de Segre, 290.
Artiga de Lin, riu, 90.
Ascó, 113.
Avinyonet, 320.
Baborta, riu de, 101.
Baells, 111.
Bages, Pla de, comarca, 141.
Bages, Sant Benet de, 326.
Baget, 86.
Bagur, 79.
BALADIA, Jaume, 117.
Balenyà, 204.
Balmeta, serra de la, 87.
Banyoles, 83, 87.
BARALLAT Y FALGUERA, Celestí, 85.
Barberà, Conca de, comarca, 249.
Baricauva, bosch de, 90.
Bartrina, Lluís, 300.
Bassegoda, 84.
Bassegoda, montanya, 31.
Bastareny, riu, 86.
BATALLER, Narcís, 301.
Bausen, 314.
Bègues, Sant Cristòfol de, 148, 153, 322.
Bellcaire, 301.
Bellver, 110, 126.

- BENAVENT, Alfons, 89.
Benifallet, 252.
Bergadà, comarca, 111.
BERNADES, Sever, 87.
Besalú, 87.
Besora, Sant Quirse de, 146.
Beuda, 84.
Bigues, 17, 317, 322.
Biscarri, 243.
BOFARULL Y SANS, Carles de, 118, 150.
BOFARULL Y SANS, Francisco de, 85.
BOFARULL Y SARTORIO, Manel de, 85.
Bofia, 314.
Bohí, Vall de, 94.
Boixeda, coll de la, 87.
Bonaiga, port de la, 89.
BONET, Sr. 173.
BORRA, Mossèn, 85.
BOSCH DE LA TRINXERIA, Carles, 149, 257, 277.
Bosch, Virgili, 117, 281.
Bosch, Mossèn Vicens, 21, 117, 303.
Bossons, glacier del Montblanc, 255.
Botarell, 237.
BOTET Y SISO, Joaquim, 85.
Breda, 206.
Briansó, font de, 206.
Bruch, 149.
Brugent, riu, 159.
Brugués, ermita de, 302.
Brull, 204.
BRUN, Mr., 239.
BRUNET Y BELLET, Joseph, 117, 150, 207.
BRUTAILS, Jean Auguste, 224.
Buet, port de, 101.
Burriach, castell, 173.
BUSQUETS Y PUNSET, Antoni, 86.
Butner, 320.

CABOT Y ROVIRA, Joaquim, 88.
Cabrera de Mataró, 19.
Cadaqués, 76, 206.
CADEVALL Y DIARS, Joan, 254.
Caldes de Malavella, 280.
Caldes de Montbuy, 16, 316, 326.
Calma, Pla de la, 205.
Camarasa, 272.
Campelles, 108.
Camprodon, 86, 108.
Canalda, 269, 320.
CANALETA, Gayetà, 117, 118, 302.
CANALS, Emili, 117, 118, 150, 326.
Cantallops, 197.
CAPELLA, 117, 118, 150.
Capellades, 197.
Capdella, 95.
CAPMANY, Sr., 173.
Caramella, 252.
Cardona, 268.
CARRERES Y CANDI, Francesch, 128, 241, 278, 285.
CASADES Y GRAMATXES, Pelegrí, 32.
CASALS, Joseph, 117.
CASARRAMONA, Casimir, 118.
CASAS CARBÓ, Joaquim, 300.
Casserres, Sant Pere de, 147, 204.
Castellar de Nuch, 111.
Castellar del Riu, 269, 315.
Castellcir, 145.
Castelldefels, 147, 238, 300, 302.
CASTELLET, Eduard, 300, 302.
Castelló d'Empuries, 80, 206, 300.
Castell s'espases, 87.
CASTELLVELL, Joan, 87.
Celrà, 20.
Centelles, 321.
Centelles, Sant Martí de, 146.
Cerdanya, comarca, 110.
Cervelló, Santa Coloma de, 117.
Cervià, 270.
Chamonix, Suissa, 256.
Cherta, 252.
Cistella, 319.
Cogoll, 108.
Collbató, 316.
COLLELL, Mossèn Jaume, 173.
COLOMÉ, Francisco, 118, 150.
Columbrets, illots, 120.
COMAS, Ramon N., 149, 152, 209, 225.
Conques, 247.
Conques, ras de, 97.
Corbera, 117.
Corbison, montanya, 90.
CORNET Y MAS, Gayetà, 221.
Cornudella, 250.
Covet, 243.
Creus, Cap de, 207.
Crous, riera de, 205.
Culera, Sant Miquel de, 319.

Dosrius, 19.

Eixeus, estany dels, 101.
Elx, 256.
Embiny, 96.
Empordà, comarca, 79.
Erilavall, iglesia y port de, 93.
Erinyà, 320.
Escala, La, 80, 300, 301.
Escales, Santuari y Grau de, 31, 86.
Escaleta, coll de la, 90.
Escaló, 106, 311.

- Escatró, 113.
Espinal, coll y pla del, 206.
Espinalvet, 111.
Espluga de Francolí, 249.
Espluga Llorna, 320.
ESPONA, Joseph, 117.
Esponellà, 80, 317.
Espot, 106.
Esqueys, turó dels, 204.
Esquirol, Lo, 147.
Estahon, 312.
Estats, pica de, 89.
Estats, port de, 125.
Esterri d'Aneo, 89.
Esterri de Cardós, 312.
Estopinyà, 317.
- Fàbregues, Sant Joan de, 146.
Falquers, coll de, 87.
FARRÉ Y CARRIÓ, Ignasi, 152, 174, 208.
Fayó, 114.
Febró, 249.
Fernando Poo, 151, 167, 181, 215.
Ferrerres, coll de les, 205.
Figaró, 17.
Figueres, 206, 300.
FITA, Mossèn Fidel, 238.
FITZGERALD, Dr., 255, 304.
FLAGENHEINER, Mr., 150.
Flamisell, riu, 95.
FLOS Y CALCAT, 300.
Fluvià, riu, 160.
Foix, comtesa de, 305.
FONT Y GUMÀ, Joseph, 149.
Fontllonga, 273.
FONT Y SAGUÉ, Norbert, 8, 79, 107, 126, 141, 149, 153, 173, 197, 235, 250, 266, 274, 311, 328.
Fontrubí, 316.
Foradada, 273.
Fraga, 112.
- GALBANY Y PARLADÉ, Joseph, 126, 204.
Galliner, 246.
Gandesa, 266.
Garonna, riu, 90.
Garraf, 237.
Garraf, costes de, 153.
Garrigues, Les, comarca, 270.
Garrotxa, La, comarca, 83, 117.
Garsola, 290.
Gelada, collada, 94.
Gerri, monastir de, 128.
GIRONA, Manel, 237.
Gitarriu, singles de, 87.
- Gombreny, 109.
GOMIS, Cels, 31, 158, 174.
Granja, 113.
Graus, 247.
Guardia, La, 287.
GUARDIA, Joseph M.^a, 279.
GUASCH, Joaquim, 118.
Guixes, 270.
GUDIOL, Mossèn Antoni, 173.
Gurp, 312, 317.
- HÖFFER, Andreu, 88.
Home mort, coll del, 205.
Horta, 266.
Hostalets de Bas, 108.
Hostoles, vall de, 159.
- Isona, 241.
- Jafra, 237.
JORDANA Y d'ARENÝ, Fra Joseph, 139.
Jueu, güell del, 93.
Jueu, riu, 90.
- Llaborsí, 96.
Llacuna, La, 197.
Lladoner, pont del, 117.
Lladó, 80.
Llafranch, 222.
Llavaneras, Sant Andreu de, 240.
Llayers, 81.
Llerca, pont de, 87.
Lliminyana, 292, 311.
Llobregat, fonts del, 86.
Llobregat, Pla del, comarca, 147.
Llordà, castell de, 243.
Llorens de la Muga, Sant, 84.
LLORENS Y RIU, Joseph, 118.
LLULL, Ramon, 85.
- Maella, 114.
Malehides, montanyes, 90.
Mallorca, 300.
Manresa, 141, 326.
MARESCH, Eduard, 118, 150.
Maresma, comarca, 19.
Margalef, 251.
Marmellà, 198.
MARTEL, M., 36, 126, 300.
Martorell, 117.
MARTORELL, Lluís de, 151, 167, 181, 215.
Masalcoreig, 113.
Mas de Barberans, 253.
MASRIERA Y COLOMER, Arthur, 300, 328.
MASPONS Y ANGLASELL, Antoni, 300.

- MASPONS Y LABRÓS, Francisco de S. Noguera de Cardós, riu, 89.
1, 32, 81, 118, 150, 172, 257, Noguera Ribagorzana, riu, 93.
300, 302. Noris, 97.
MÀSSÓ TORRENTS, Jaume, 31, 33, Nuria, Ntra. Sra. de, 240.
86, 173, 177, 299, 300, 303.
Matagalls, creu y turó de, 205.
Mataró, 174.
Matadepera, 12.
Mequinença, 113.
Meyà, Santa Maria de, 291.
Meyà, Conca de, 241, 273.
MILLET, Francesch, 117, 207.
MILLET, Lluís, 303.
MILLET, Pere Anton, 117, 118,
326.
MILLET, Tomàs, 326.
MIR, March, 157.
Miralles, Santa Maria de, 319.
MIRET Y SANS, Joaquim, 241, 305.
MITJANS, Bartomeu, 86, 89, 302.
Molins de Rey, 85, 117.
Molleras, coll de les, 94.
Molló, 108.
Monàs, rasos de, 86.
Moncada, 10.
MONER, Joaquim de, 245.
Monistrol de Montserrat, 317.
Monrós, poble y coma de, 95.
Montagut, 108.
Montanissell, 312.
Montblanch, 250.
Montcalus, montanya, 97, 125.
Monteixo, pich de, 96.
Montgat, 19.
Montgrí, castell de, 301.
Montgrony, santuari, 86.
Montiberri, 312.
Montmajor, 269.
Montmany, 16, 146.
Montmell, boques calentes de,
31, 86.
Montmell, 197.
Montsech, montanya, 291.
Montseny, montanya, 204, 314.
Montserrat, 142, 173.
Montserrat, Santa Cecilia de,
142.
MORA, Joseph, 92.
MORAGAS, Tomás, 299.
Morera, 251.
MORET, comte de, 128.
Moyà, 143.
Moyanès, comarca, 143.
Mur, 241, 285.
Navés, 317.
Niça, 303.
NIUBÓ, Antoni, 118.
Noguera, La, comarca, 270.
O'CALLAGHAN, Ramon, 297.
Olèrdola, 198.
Olesa de Bonesvalls, 199.
OLIVER, Miquel dels S., 172, 173.
OLLER, Narcís, 119.
Olot, 107, 158.
Ordal, coll de, 117, 153.
Oristà, 321.
Os de Balaguer, 272.
OSONA, Arthur, 224, 278.
Ossera, 320.
PACH, Pere, 173.
PAGÉS Y RUEDA, Pere, 86, 117,
118, 151, 204, 326.
PALET Y BARBA, Domingo, 279.
Pallars, comarca, 241, 311.
Pallaresa, riu, 89.
Panadès, comarca, 149.
Panich, Puig, 207.
PAR, Alfons, 117.
Parany, coll, 205.
PASQUAL, Jaume, 128.
Pauls, 95, 253.
Perelló, 253.
PEREZ, Enrich, 117, 150, 204,
206, 300, 302.
Picada, port de la, 90.
Pijeol, pla, 121.
PLANAS Y FONT, Claudi, 173.
PLANELLA, Alexandre, 118.
PLANTADA Y FONOLLEDA, 278.
Pobellà, 95.
Pons, Sant, 117.
PONS, Joseph Ll., 118.
Pontils, 237.
Pontons, 199.
Porqueres, 83.
Prades, 251.
Pratdip, 238.
Pregon, coll, 205.
Premià, Sant Pere de, 19.
Preseles, Les, 156.
Priorat, comarca, 251.
Prissat, Lo, 317.
PUIG Y LARRAZ, Gabriel, 30.
Puigtinyós, 199.
Purroy, 315.
PUYOL Y SAFONT, Agustí, 29.
QUERA, Fidel, 150.
Queralps, 109.
Queralt, 237.
Quirse de Besora, Sant, 146.

- Ramis, Sant Julià de, 20, 314.
Rebuira, font de la, 101.
REIG Y PALAU, Joseph, 29.
Ribagorçana, riu, 93.
Ribera, La, 113.
Ribert, 318.
Ribes, Santa Maria de, 109.
Ribes, Sant Pere de, 153.
Ribesetes, coll de, 90.
Ridaura, 107.
Riells, 1, 206.
RIEROLA Y MASFERRER, Lluís, 204.
RIPOLL, FRANCISCO, 118.
Ripollès, comarca, 108.
Riufret, vall del, 105.
Riufret, coll de la coma del, 125.
ROBERT, Marquès de, 301.
ROBERT, Ventura, 302.
Roca del Vallès, La, 321.
Rocabruna, 86.
Rocacorva, 319, 320.
ROCAFORT, Ceferi, 302.
ROCAMORA, Manel, 300.
Roda, 173.
Roda de Barà, 200.
Roda, Sant Pere de, 206.
Rodonyà, 120, 200.
ROGENT, Elies, 88.
ROIG, Jaume, 302.
Roquetes, 253.
ROSALS, Angel, 206.
ROSALS, Joan, 302.
ROSES, 206.
Rosselló, comarca, 31, 224.
RUBIÓ Y LLUCH, Antoni, 32.
Rus, port de, 95.
RUYRA, Joaquim, 173.

Sadernes, vall de, 87.
Sadernes, 107.
Sadurn de Noya, Sant, 157.
Safaja, Sant Quirse, 145.
SAINT-SAUD, 126.
Salamó, 200.
Saldes, 269.
Santa Bàrbara, serralada de, 87.
Santa Fe, santuari, 206.
Sant Feliu de Codines, 17, 326.
Sant Feliu de Pallerols, 158.
Sant Joan de Mediona, 200.
Sant Jordi, 300.
Sant Julià de Ramis, 20.
Sant Llorens del Munt, 12.
Sant Llorens de la Muga, 315.
Sant Marçal, 205.
Sant March, coll de, 87.
Sant Martí Sarroca, 200.
Sant Miquel dels Barretons, 250.
Sant Pere Pescador, 301.

Sant Quiri, coll de, 96.
Sant Quirse Safaja, 145.
Sant Salvador de Verdera, 207.
Sant Segimon, 205.
Sant Vicens de Calders, 236.
Sant Ximplí, ermita, 160.
Sarradell, 316, 318.
Sarrià, 20.
SASTRE, Miquel, 326.
SCHILLING, E., 302.
Schnekhorn, montanya de Suïssa, 239.
SCHRADER, M., 126.
SECASES, Pere, 152.
Segarra, comarca, 272.
SEELING, Mr., 239.
Selva, La, Comarca, 19.
Selva de Mar, La, 207.
Selva, Port de la, 81.
Senet, 94.
Sentmanat, 11.
Serinyà, 83.
Serós, 112.
Serrateix, 139.
Ses Portadores, coll de, 205.
Seva, 147, 204.
Sitges, 237.
Socalma, bauma de, 127.
SOLER, Frederich, 117.
Solius, 81.
SORIANO, Ramon, 238.
Sort, 95.
Sotllo, pichs y pla, 96, 126.
Spitzberg, 255.
Subirats, 201.

Tagamanent, 18.
Tahull, Sant Climent de, 95.
Tahull, Sant Maria de, 95.
Talaixà, singles de, 31, 86, 151.
Talarn, 21, 117.
TALLANDER, Antoni, 85.
TAPIS, 117.
Tarragona, Camp de, comarca, 237.
Tarragona, 174, 208, 238.
Tarrassa, 279, 318.
TARRE, Emili, 300.
TEIXIDOR, Joan, 117, 120, 326, 302.
Terrades, 81.
Tirol, 88.
Tirvia, 89, 97.
Tivenys, 115.
Toloriu, 312.
Tor, 97.
Tordera, 255.
Toro, renclusa o embut de, 90.
TORRAS, César August, 86, 89, 117, 152, 326.

- Torre de Fontaubella, 251.
Torrellas de Foix, 201, 318.
Torrellas de Llobregat, 147.
Torrent, 113.
Torroella de Montgrí, 82, 300.
Tortellà, 87.
Tortosa, 114, 252, 266, 297, 314, 318.
Tossa, 20.
Tremp, Conca de, 242, 311.
Tuixent, 313.
Turmon, renclusa del, 91.
- Uja, baumes de, 87.
Ulldcona, 320.
Ulldemolins, 251.
Urgell, La Seu de, 97, 312.
URGELLÉS, Manel, 328.
URIACH, 118.
Uries, coll de, 159.
- Valentí, pont de, 87.
Vall dau, 319.
Vallès, comarca, 1, 10, 254.
Vallferrera, riu, 89.
Vallfogona de Riucorp, 273.
Vallirana, 148, 321, 328.
Valls, 321.
Vandellós, 238.
Vayreda y Olives, Pere, 117, 118, 150.
- Velilla, 112.
Venasch, vall de, 91.
Vespella, 202.
Videssós, 101.
Vich, Plana de, comarca, 146.
VIDAL, Lluís Marià, 42, 86, 89, 120, 150, 207, 300, 326.
VIDAL Y VALENCIANO, Enrich, 302.
VIDAL, Cosme, 173.
VIDIELLA, Francisco, 117.
Vidrà, 109.
Viella, 89.
Viella, hospital de, 93.
VILA, Mossèn Anton, 173.
Vilajuiga, 207.
Vilanova y Geltrú, 235.
Vilanova de Meyà, 274.
VILARDELL, Soler de, 5.
Vilassar de Dalt, castell de, 173.
Vilavella, 236.
VINTRÓ, Juli, 126.
Vitem, masos de, 115.
- WHERLE, Sra., 173.
WILLY, Mr. Pastor, 150.
- Ximplí, ermita de Sant, 160.
- Zaidin, 113.
ZURBRIGGEN, Mr., 255, 304.
Zurita, 111.
-

TAULA GENERAL

	Pàgs.
Cançons velles de Talarn y d'altres pobles (ab melodies), per VICENS BOSCH, pvre.	21
Cançons velles, per VICENS BOSCH, pvre.	281
Algunes notes històriques modernes del monastir de Gerri, per FRANCESH CARRERAS Y CANDI.	128
Excursió a Isona, Mur y Meyà, per FRANCESH CARRERAS Y CANDI.	241, 285
Ensaig biogràfic-crítich del escultor barceloní Ramon Amadeu, per RAMÓN N. COMAS.	209, 225
Catàlech espeleològich de Catalunya, per NORBERT FONT Y SAGUÉ. 8, 79, 107, 141, 197, 235, 249, 266, 311	153
Sota terra (preliminars d'una excursió espeleològica), per NORBERT FONT Y SAGUÉ.	112
Follies (de Fraga, de Mequinença y de Tortosa), per CELS GOMIS De Sant Feliu de Pallerols a Olot passant per la drecera, per CELS GOMIS.	158
Fernando Poo. Una visita al rey Moka per l'interior de l'isla, per LLUÍS DE MARTORELL.	167, 181, 215
La Valkiria del Vallès, per FRANCISCO DE S. MASPONS Y LABRÓS. Carles Bosch de la Trinxeria, per FRANCISCO DE S. MASPONS Y LABRÓS.	1
En Marian Aguiló y Fuster, per J. MASSÓ TORRENTS.	257
L'allegat de la Comtesa de Foix para la successió a la Co- rona d'Aragó, per JOAQUIM MIRET Y SANS.	177
Noves excursions a la pica d'Estats (Pireneus de Lleyda), per LLUÍS MARIÀ VIDAL.	305
Sessió pública inaugural de l'any 1897: Memoria per lo senyor secretari, per J. MASSÓ TORRENTS. Discurs pel senyor pre- sident, per LLUÍS MARIÀ VIDAL. Llista dels senyors socis.	89, 121 33

- Bibliografia: *Academia de Bones Lletres de Barcelona*: Memories, p. 85.—*Cadevall y Diars*: Flora del Vallès, p. 254.—*Club Alpin Français*, Section des Alpes Maritimes, p. 276.—*Font y Sagué*: Determinació de les comarques naturals y històriques de Catalunya, 274.—*O'Callaghan*: Los Códices de la Catedral de Tortosa, p. 297.—*Puig y Larraz*: Cavernas y simas de España, p. 30.—*Puyol y Safont*: Hijos ilustres de Cerdaña, p. 29.—*Reig y Palau*: El Valle de Arán, p. 29.
- Secció oficial: Socis entrats, pp. 116, 202, 323.—Donatius per la Biblioteca, pp. 116, 203, 324.—Donatius pel Museu y Coleccions, pp. 116, 204, 325.—Cartell del Certamen per una Geografia de Catalunya, p. 298.
- Cronica del Centre:
- Sessions oficials: Junta general, pp. 31, 325.—Sessions preparatòries, pp. 31, 86, 117, 149, 173, 204, 278, 300, 326.—Sessió inaugural del curs de 1897, p. 86.—Vetllada en honor dels socis premiats en els Jochs Florals d'enguany, p. 172.—Vetllada a la memoria de D. Carles Bosch de la Trinxeria, p. 277.—Sessió para commemorar lo 21. è aniversari de la fundació de la primera associació excursionista de Catalunya, p. 229.—Festa patronal de Sant Jordi, p. 149.
- Excursions: A Camprodon, Baget, Grau y Santuari d'Escales, singles de Talaixà, Sant Aniol d'Uja y rasos de Monàs, p. 86.—A Santa Coloma de Cervelló, Pont del Lladoner, coll d'Ordal, San Ponç y Corbera, p. 117.—Al Montserrat, p. 173.—Als castells de Vilassar y de Burriach, Argentona y Mataró, p. 174.—Al Montseny, p. 204.—A Cadaqués y Castelló, p. 206.—A Torroella de Montgrí, La Escala, Castelló y Figueras, p. 300.—Als castells d'Aramprunyà y Castelldefels, p. 302.—A Sant Benet de Bages per Manresa y per Caldes y Sant Feliu de Codines, p. 326.
- Visites: A la colecció de llums de D. Carles de Bofarull, p. 118.—A la colecció de ceràmica de D. Joseph Font y Gumà, p. 149.
- Conferencies y lectures, pp. 88, 119, 151, 174, 207, 278, 303, 328. Noves, pp. 32, 88, 119, 152, 174, 208, 221, 238, 255, 279, 303.
- Index alfabètic de noms propis, p. 329.

Colocació de les làmines:

1.ª, pp. 90-91;

2.ª, » 92-93;

3.ª, pp. 94-95;

4.ª, » 98-99;